

LÁTHATATLAN VÁROSOK

Italo Calvino *Láthatatlan városok* c. könyve először 1972-ben (Le città invisibili), majd 1980-ban Karsai Lucia fordításában a Kozmosz Könyvek sorozatban jelent meg. Italo Calvino neve akkorra már ismert volt a magyar olvasóközönség előtt, hiszen első jelentős könyve, *A pókfészek ösvénye* még Nemeskürty István fordításában 1957-ben látott napvilágot, amit a *Végül arra száll egy holló* novelláskötete követett. A népszerű *Eleink* (A kettészelt őrgrof, A fáramászó báró és A nemlétező lovag) 1964-ben, a *Hold-leányok* c. elbeszélő kötet pedig 1978-ban, Telegdi Polgár István fordításában jelentek meg. Italo Calvino írói világa első látásra a képzelet és a valóság különös ötvözetének tűnik, ami miatt egyik olasz méltatója –alapjában félreértve az írói szándékot - „a nemesi rangra emelt tudományos-fantasztikus irodalom” képviselőjének nevezte, a *Láthatatlan városok* utószavának pedig Karsai Lucia „Valóságos képzelet – képzelt valóság” címet adta, amivel neki is sikerült elterelni a figyelmet a lényegről. Az igazság az, hogy Italo Calvinonak semmi köze sincs a sci-fi-hez, mert mélyen szimbolista író, akinek szokatlan képtársításai mindig a valóság mélyebb rétegeire irányítják a figyelmet, miközben lehetővé teszi, hogy a szövegnek – mint minden igazán költészetnek tekinthető alkotásnak - többféle olvasata is legyen. Ez a helyzet a *Láthatatlan városokkal* is. A kötet Marco Polo és Kublai Kán képzelt beszélgetéseinek gyűjteménye, aminek rövid, 2-3 oldalas tematikus szakaszai 5-5 részből álló sorozatot alkotnak. Érdemes a 11 tematikus címet felidézni, hogy érzékeljük a látomás gazdagságát:

- A városok és az emlékezet
- A városok és a vágy
- A városok és a jelek
- A karcsú városok
- A városok és a cserék
- A városok és a szemek
- A városok és a név
- A városok és a holtak
- A városok és az ég
- A folyamatos városok
- A rejtett városok

Marco Polo költői visszaemlékezései végig egy-egy képzeletbeli városnévhez kötődnek, de a könyv közepétáján kiderül, hogy elejétől fogva mégis egyetlen városról: Velencéről, az író hazájáról van szó. Ez elég utalás arra, hogy ki-ki a saját városára gondoljon. De akinek már volt alkalma eltévedni Velencében, az tudja, hogy ennek a városnak ezernyi arca van, és hogy a szent és az ártatlan megfér a mocsokkal és a rothadással, és hogy szép és a rút a csatornáknak ölelkeznek egymással. Az emlékező csak réghalt álarcokat és díszleteket idézhet fel, amik meg nem valósult életek és remények temetőivé váltak. Marco Polo Kublai kán megbízásából járja a világot, majd elbeszélgetnek élményeiről. Sakkozás közben felmerül, hogy a bábuk kiszámíthatatlan mozgása valójában minden alkalommal egy-egy várost szimulál a sakkasztalon. A *folyamatos városok* közt például Leoniát szeméthyegyek borítják, mindegyik közepén egy-egy szakadatlan szemétláva-kitörésben lévő metropolisszal. Trudé és Megrosz non-stop és homogén települési tája emlékeztet Rem Koolhaas *Jelle nélküli városára*, amit Procopiában mértani haladvány szerint szaporodó egyforma arcok borítanak el, míg Penthesilea, miként a mocsarakba szertefolyó alacsony partú tó, szétárad a síkságon mindenfelé hígan folydogáló városlevesben: íme a szuburbanizáció karikatúrája. A *városok és az ég* sorozatban Eudossi megközelítő visszfénye egy égi eredetű szönyegnek, vagy mint Bersabeában, egy égi gyémántvárosnak – gondolhatnánk: ez afféle *Égi Jeruzsálem*, de létezik egy alvilági város is, ahol a háztetők helyén felfordított szemétládák állnak, aminek rejtett kincsein viszont megcsillan az égi város napsugara. Tecla nem látható a deszkakerítések, állványzatok, függőhidak, létrák stb. dzsungelétől, mert a város a csillagos égen kirajzolódó terv szerint épül, mint *A karcsú városok* is, amelyek hol cölöpökön állnak, hol puszta vízcsővezetékéből tevődnek össze, miként az Archigram csoport Plug-in-city rajzain. Perinzia viszont az asztrológusok számításai ellenére - vagy éppen azért - nyomorékokkal, törpékkel, szakállas nőkkel van tele, Andriában pedig rájönnek, hogy minden változás kivétel az égbolt rajzolatára is – amiről viszont Oscar Wilde Dorian Gray –je jut eszünkbe. Minden jelenségnek megvan a maga égi és diabolikus megfelelője, de ez a viszony szimmetrikus

jellegű: a pocsojában csillagok tükröződnek, az égi jelek vak követése pedig degenerációval fenyeget. Nem kell azonban arra gondolnunk, hogy ezek mind csak afféle parabolák, átlátszó utalások a jelenkori urbanizáció „fejlődés” torzulásaira. A *városok és a holtak* sorozatban pl. úgy tűnik, hogy csak az emberek cserélődnek ki, de a szerepek és a dialógusok állandóak (nem lehet nem gondolni Chirtopher Alexander pattern-jeire), aztán nem árt tudatosítani, hogy az életben eljön a pillanat, amikor a megismert emberek közül már több a halott, mint az élő, és lehet, hogy nem is mi építjük a halottak városát, hanem megfordítva: a halottak építik Eusapiát a saját képükre és hasonlatosságukra. Mégicsak egy fricska a tradicionalisták orrára? Argia pl. egy olyan város, amit levegő helyett föld borít, Laudomi pedig hármast város, mert az élők és a holtak mellett *a meg nem születettek városát* is magába foglalja – ami a repedésekbe beszivárogyva lassan szétbomlasztja az élőkét. Szívszorítóan aktuális lázalom. Mégis mindez csak adalék, néha értelmezési kísérlet Velence, vagyis „az emberek városa” képzeletbeli, ma úgy mondanánk: virtuális arcaihoz. Ezek az arcok nem a pusztá képzelődés termékei, hanem a város, a civilizáció és az ember nembeliségének „láthatatlan”, de nagyon is valóságos metszetei, a távollévő (és ezért tisztábban látó) álomképei, amik a valóság mélyebb dimenzióit tárják fel, miként a versek, egy dal, egy mozdulat vagy illat, és amik néha pontosabb képet adnak a jelenségről, mint könyvtárnyi szakirodalom. Ennek a látomásnak talán a legerősebb eleme az *ironia*, ami semmit sem kímél, amit szentnek hiszünk, de azt sem, ami hazugság és mocskok, de az egész mégis képes átszellemíteni a költészet mágiájában. Eközben a szöveg olvasásakor léptenyomon Krudy Gyula pasztel-színei juthatnak eszünkbe, de az ő megértő-együttérző lelkületét Calvino sötétebb, néha kétségbeesést palástoló szimbolikája szorítja ki. Nincs együttérzés, inkább csak keserűen bölcs látomás. A *városok és a vágy* Fedorája központi múzeumának minden szobájában üveggömb áll, amelyekben azokat az eszményi Fedorákat láthatjuk, amelyekké a város válhatott volna, de nem vált. Zaira, *A városok és az emlékezet* egyik városát az emlékek duzzasztják nagyra, de ez a gazdagság rejtve marad, mint a tenyér rajzolataiba zárt múlt és jövő. Az utolsó, *Rejtett városok* Berenicéjét a végén úgy jellemzi, hogy az nem más, mint „a különböző városok időben történő egymást követése, melyek felváltva igazak és igazságtalanok”, miközben „...valamennyi jövőbeli Berenice már jelen van ebben a pillanatban, egyik a másikba csavarodva, összeszorultan egybeprésselve szétbontthatatlanul.”

Benkő Melindának, az Urbanisztika tanszék oktatótójának nem csak megindító, de zseniális gondolata volt, hogy Italo Calvino kisregényét kiemeli a felejtés homályából, és a fiatalabb generáció képviselőit ráveszi, hogy próbálják felfedezni ennek az elbűvölő látomásnak az aktualitását. Mert a 2006 április 12-én a Budapesti Műszaki Egyetem Oktató klubjában tartott szimpózium valójában nem más, mint Italo Calvino látomásainak folytatása. Túl vagyunk már az „ideális városok” és „a jövő városa” naív rémképein, noha a 60-as évekből ismert plakát a függőleges, a földalatti, a tengeri, a spirál alakú, a függőleges stb-stb... városokról nem csak rossz emlékű relikvia: a manapság a közel- és távolkeleten épülő elképesztő épület-gólemek és megastruktúrák minden korábbi látomás iszonyán túltesznek. Ami megmaradt, az a múlt, a jelen és a jövő egységben-látása valahogy avval a humanista felelősségérzettel, amit *A láthatatlan városok* képvisel. Ezek a rövid előadások mind egy-egy metszetét villantják föl a bennünk élő realitásoknak. Azért is meghatóak, mert kiderül, hogy *a város* nem egy ideál, nem egy archeológiai lelet, de borgőzös ingatlanfejlesztési bűvészműtárvány sem, még kevésbé egy tudományosan adekvát módon leírható entitás, hanem maga az élet, a maga végtelenségével, gyönyörűségével és borzalmával, egyidejűségével és csodájával. Kövek, miként minden egyes épület, amelyek valahol egy ívet írnak le – *A láthatatlan városok* egyik, azóta már szóássá vált szakasza szerint:

„- De hát melyik az a kő, amely a hidat tartja? – kérdezte Kublai kán.

- A hidat nem az egyik vagy a másik kő tartja – feleli Marco -, hanem a belőlük formált ív vonala.

Kublai kán hallgat, gondolkodik. Majd ezt füzi az elhangzottakhoz:

- Miért beszélsz nekem kövekről? Engem csak az ív érdekel.

Polo így felel:

- Kövek nélkül nincsen ív.”

Lehet-e megindítóbb *homage* mindez valaki számára, aki Odüsszeuszként maga is átment a láthatatlan városok csábító látomásán, és aki élete vége felé már bevallhatja, hogy nem tudja, hogy mik az utak és mik a tévutak, mert már csak útvesztőket lát, de ezekben az útvesztőkben érdemes eltévedni, mert bennük nyilatkozik meg az ezerarcú lét, és mert a szamszára és a nirvána valójában egyek.

Meggyesi Tamás